

Egyre közelebb kerülünk ahhoz, amit az erdélyi örmények már régen tudnak hagyományaik révén

Dr. Gopcsa László

Az örmények és a Honfoglalás

Erre vonatkozólag *Lukácsy Krisztof* szamosújvári plébános „Historia Armenorum Transsilvaniae, Viennae 1859“ megjelent munkájának III. fejezetét fordításomban az alábbiakban közlöm:

„Az örmények, kik ma Erdélyben és Magyarországon találatnak, sem nem az elsők, sem nem az egyedüliek azok közül, kik a haza területére léptek. A Magyarok Évkönyvei¹ bizonyítják, hogy az örmények *Geiza*, *Szent István* és más magyar királyok alatt is jöttek be ez országba. Azonban *Geiza* vezér, *Szent István* idejében jöttek Magyarhonba csehek, lengyelek, görögök, spanyolok, izraeliták, bessenyők, örmények stb. is, kik huzamosabb időt az az országban töltvén, ámbár eredetük nem tudatik, különféle házassági szerződésekkel a magyarok közé vegyülve, azokhoz hasonló nemességet és leszármazást nyertek.” Így olvassuk ezt *Kézai Simon* *Chronicájának* 8. fejezetében.

Fejér György 1243-ból említi azt a kiváltságos oklevelet, mely az esztergomi polgároknak adatott és IV. Béla által megújított a következő tartalommal: „Esztergom város ügyésze előmutatott némely iratokat néhai *Urunk*, IV. Béla magyar király által szabadalmazva az Úr testesülése után 1243 (MCCXLIII) április havában, uralkodásának VIII. évében, az ő nagyobb hiteles kettős pecsétje alatt, - a többek között kimutatván, hogy

minekután az örmények ő maga a király és elődeinek idejében Esztergomban lakni gyülekezvén, az ő szabadalmukra nyert engedményt a tatárok berohanásakor és a város talpig lerontásakor elvesztették, ő maga Béla király, amint illet, az ő szabadalmaikat szem előtt tartván, tudva lévén, hogy ők ily szabadsággal éltek vala, ugyanazon szabadságukat jónak látta megújítani.”²

Ugyanezen könyvben, 1281-ben, ezt olvassuk: „Ugyanazon *Kun László* a Szent Ágoston-rendieknek az esztergomi örmény földet theologiai tanulmányuk gyarapítása végett. *IV. László* király Szent Anna monostor építésére vagy inkább kiterjesztésére az örmények földét, mi azelőtt *Kunchilmio* grófnak ígérve volt az esztergomi káptalan földekig és bizonyos vizekig, hogy azzal a theologiai tanulmány ott fenntartassék, 1281-ben.”³

A most említett örmények földének *Kun László* által Szent Ágoston-rendjének történt adományozásából valaki azt következtethetné, hogy az örmények, kik *IV. Béla* és elődei alatt Esztergomban laktak, 1281 körül, mikor az adományozás történt, Esztergomból kiköltöztek és földeiket parlagon hagyták, ha meg nem volna az oklevél, miből kiviláglik, hogy még

2 L. Fejér. Codicis Diplom. Tom. IV. Vol. 1. p. 307.

3 Codicis Diplom. T. V. vol. III. p. 77.

1 L. Thuroczii Choric. Part, II. c. 22.

a későbbi századokban is Esztergomban örmények laktak. Benkő Milkoviájában, 1447-ben, említi *Thomaet*, nemzetére örményt, az esztergomi zöld mezőről nevezett *Szent György* vitéz, társas egyházának prépostját, kit *Dénes* esztergomi érsek, a hajdani milkovai püspökség, a szebeni és brassói dékánátushoz visítatórnak kinevezett.⁴

Azért az említett adománynak más oka volt, mint az örményeknek Esztergomból való távozása, mit azonban megmondani nem tudunk.

Már ami Erdélyt illeti, régi időkben, sokkal korábban a mostani örmények bejövetele előtt, számos örmény gyarmat virágzott e hon határain belül, amint ezt sok helységnévnek ma is fennálló elnevezése bizonyítja. Jó lesz némelyeket itt megnevezni. Így Alsófehér-vármegyében: Örmény-Székes, oláhul: Armény; Küküllő-vármegyében: Szászörményes; Középszolnok-vármegyében: Örményes; Kolozs-vármegyében: Örményes; Belsőszolnok-vármegyében: Ormány (németül: Armenen); Zaránd-vármegyében: Örmingye; Aranyosszékben: Örményes.

Az itt előszámlált helyek az örmény nemzet nevét épen abban az értelemben tüntetik elő, melyen azt e földet lakó magyarok, németek és oláhok nevezik; az említett helyek neveiket tehát csakugyan az itt lakó erdélyi örmény lakosoktól vették, hacsak nem akarjuk ezeket a véletlenül tulajdonítani.

Hogy ha Kozárvárról a kazárookra, Besenyőről a besenyőkre, Oroszhegyről, Oroszfaluról a ruthénekre következtethetünk, nemde Örményesről, Árményről, Armenenről az örményekre kell utalnunk, mint az említett helyek lakóira.

4 Benkő Milkovia. L. I. c. IV.

De történelmi adatok sem hiányzanak, melyek a mondottak hitelességét csak növelik. *Illyés András* említi, hogy hajdan a Vöröstoronynál örmény és görög kereskedők laktak⁵; *Benkő Józsefnél* olvassuk: 1600. évi október 25-én Léczfalván tartott ülésen a görög és örmény kereskedők az országból kiparancsoltattak.⁶

Az említett helyeken ma semmi nyoma nincs a régi örményeknek. Ezek nyelv, szokás és más intézményeikkel különbözve, rég átmentek azon nemzethez, mellyel együtt laktak, anélkül, hogy valaki az eseményeket feljegyezte volna, kikről el lehet mondani a költővel együtt:

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes ilacrymabiles
Urgentur, ignotique ionga
Nocte, carent quia vase sacro.

Nehezen lehet kútforrás hiányában meghatározni, mely okból és mely örmény tartományokból jöttek ide ezek az örmények. Annyi a történelmi emlékiratokból bizonyos, hogy hajdan az örmények a különböző népektől kiváltságokat nyertek. Örmény régészeti iratban⁷ olvassuk, hogy *Tódor*, Oroszország vezére, 1862-ben a naxivanei örményeket hadakozni segedelmiül hívta és az ellenségén nyert győzedelmért országában lakást és szabadságot engedélyezett.

Ezeknél sokkal régebbiek s ránk nézve fontosabbak azok, miket *Leontius*, örmény történetíró, előad: A VIII. század elején a kaukázusi kazárok seregeiben mindenkor nagyszámú örmények voltak, kiknek harci vitézségük ismeretes volt s a

5 *Ortus et progressus variarum in Dacia Gentium.*

6 *Históriáé Transilvaniae.* L. IV.

7 *Jndsidsian: flntiquitatum flrmeniacarum* T. 1. p. 343.

hadakozásban őket illeti az elsőség⁸ Más-honnan tudjuk, hogy a kazárok törzse az új hont kereső magyarokhoz csatlakozott s így semmi sem ellenzi, hogy az örmények a kazárokhoz és ezekkel a magyarokhoz csatlakoztak és azokkal Pannóniába és Dáciába jöttek s azoknak honfoglalásában részt vettek. Ezt nyilván hirdetik a

8 Jndsidsian: flntiquitatum flrmeniacarum T. 1. p. 343.

Magyarok Évkönyvei, ugyanezt igazolják az esztergomi örményeknek IV. Béla király elődei által adott, de általa megerősített szabadalomlevelei; ezt bizonyítják az erdélyi számos helységnevek, melyek régi lakóiknak nemzeti nevét maiglan is megtartották.

(Megjelent: A Magyarországi Örmények Egyesületének kiadványa II. dr. Gopcsa László: Az örmény népelet, Budapest, 1922, 27-29. oldal)

Egy örmény könyv kapcsán

Előrebocsátom, sem nyelvész, sem történész nem vagyok. Csupán könyvbarát. Mindig is kedveltem (különösen a régi) könyveket. Mióta pedig nyugalomba vonultam – több mint húsz éve –, eredeti mesterségemtől (gyógyszerész vagyok) eléggé eltávolodva sok időt fordítottam a patinás kiadványok (főképp a historiával foglalkozók) föllelésére, megóvására s – természetesen – tanulmányozására is. Így bukkantam rá egy – immár 112 éves – érdekes kötetre.

Szerzője *Lukácsy Kristóf*, a címe pedig: *Magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei*. Kolozsváron jelent meg 1870-ben. A könyvnek sajátos előtörténete van. A múlt század derekán az európai tudományos világ fokozott érdeklődést kezdett mutatni az Örményországban s általában a Kisázsiaiában végzett régészeti ásatások, levéltári dokumentumok, kövekre, falakra vésett föliratok iránt. S nem véletlenül; több ezer éves romok, kódexek, tekercesek bukkantak föl az ismeretlenségből.

Hazai tudományos életünk – érthető módon – ugyancsak fölfigyelt a leletekre, *Horvát István* történész pedig felhívással is fordult az örmény értelmiségiekhez.

„Ki leszen — kérdi — az új hazájáról gondoskodó, közöttünk lakó örmények közül, ki a könnyebb használhatás végett lefordítja számunkra az örmény írókból a magyar népeket tárgyaló (esetleges) helyeket?” E felhívásra válaszolt Lukácsy Kristóf erdélyi tudós pap, aki a magyar, latin, német, görög nyelv mellett örményül is beszélt, lévén ez utóbbi az anyanyelve. Lukácsy zsenge ifjú kora óta tanulmányozta az örmény írott emlékeket, s bejelentette, hogy van köztük sok olyan kútforrás, amely 2000 éves, és részletesen tudósít *ongor* őseinkről, Skytia-Baktriában élt eleinkről, s ő hajlandó mindezt lefordítva az Akadémia rendelkezésére bocsátani. Jelentkezése nyomán az Akadémia fölkereste a tudóst, hogy mutassa be a szóban forgó dokumentumokat. Ekkor Lukácsy – aki már járatos volt a különböző levéltárakban – ismét átanulmányozta a bécsi és velencei un. machitárius örmény kolostori főiskolák kódexeit, valamint más dokumentumokat és 131 db 2000 éves örmény szöveget, s azok magyar átültetését – áldozatos munkája termését – **helyezte 1851-ben letétbe az Akadémia történeti osztályán**. Horvát István és *Fejér György*